

MORAALI JA LAPSET

Michael King (toim.). *Moral Agendas for Children's Welfare*. Routledge, 1999. 257 sivua.

Kirja on syntynyt 1996 heinäkuussa The Tavistock Centressä pidetyn seminaarin *Moral Agendas for Children's Welfare in the Nineties* innoittamana. Teoksen toimittaja Michael King toimii oikeustieteen laitoksen professorina Brunelin yliopistossa, Uxbridgessä, erityisalanaan lapset ja perheet. Kirjan neljästätoista kirjoittajasta viisi on oikeustieteiden, muut filosofian, lääketieteen, psykologian sekä sosiaali- ja terveystieteiden laitoksilta ja kansalaisjärjestöstä.

Miksi tehdä kirja lapsista ja moraalista kun niin monen mielestä on aivan selvää mikä lapsille on hyvää ja mikä pahaa, kysyy King johdannossa. Olipa kyse lastenpsykiatreista, lapsijärjestöaktiiveista, lasten vanhemmista, ammattikasvattajista tai päivälehdistä, kaikilla on vastaus valmiina ikään kuin oikea ja väärä olisi helposti tunnistettavissa ja opettavissa. Moraalista on tullut Kingin mukaan tuote, hyödyke. Vastuunsa tuntevat vanhemmat ja kasvattajat hankkivat tietoa moraalikysymyksistä, jota on saavissa jo melkein kaikista kuviteltavista olevista käytännön seikoista. Aiheesta kuin aiheesta voi suorittaa kurssin tai katsoa videon. Jokaisen vastuullisen kasvattajan pitää hankkia itselleen sopiva moraalipaketti. Moraali moralisointina on suositumpaa ajanhuvia kuin koskaan. Moraaliset ohjelmat ovat Kingin mukaan kiintoisia varsinkin siksi, että ne eivät edellytä niiden esittäjiltä käytännön ratkaisuja eivätkä vastuunottoa. Hankalassa tapauksessa vastuu voidaan siirtää muille, milloin vanhemmille milloin opettajille, medialle tai järjestysvalvojille.

Moraalisissa kannanotoissaan yhteisö päivittää aiemmin menestykselliset ratkaisut nykytilanteeseen sopiviksi, usein saadakseen toivoa paremmasta tai turvallisemmasta tulevaisuudesta. Erilaisiin sosiaalisiin järjestelmiin liittyvien tapahtumien tulkitseminen ja moraaliset arvot muuttuvat ajassa ja ovat erilaisia eri yhteiskunnissa ja yhteisöissä. Moraalisten koodien ja sosiaalisten järjestelmien suhteet ovat Kingin mukaan enemmänkin kontingentteja kuin vastavuoroisia. Tämä koskee paitsi yhteisön ja yhteiskunnan järjestelmiä myös yksilöiden subjektiivisia

identiteettejä. Seinänaapurimme käsitykset lapsiin kohdistuvasta oikeasta ja väärästä tai hyvästä ja pahasta voivat olla jokseenkin erilaisia kuin meidän, eikä tätä välttämättä pidetä ongelmana. Ihmistä ei myöskään aina tuomita moraalisesti, vaikka hän häviää oikeusjutun jne.

Moraalisten ohjelmien kategoriat

Esipuheessa King jäsentää lasten hyvinvointia kohtaan suunnatut moraaliset ohjelmat tai projektit (esityslistat, *agendat*) kolmen kategorian avulla. Ensimmäisessä kategoriassa moraaliseksi subjektiksi on määritelty lapsi itse. Ohjelmat suuntautuvat siihen, miten heistä saadaan parempia, vastuullisempia, tehokkaampia, vähemmän itsekkäitä jne. Koululla, vanhemmilla tai yhteiskunnalla ei tässä nähdä olevan osuutta siihen, mitä lapsi tarvitsee tullakseen näiden tavoitteiden mukaiseksi. Toisessa kategoriassa keskeiseksi moraaliseksi toimijoiksi hahmotetaan lapsen ympärillä toimivat aikuiset, vanhemmat, opettajat, ohjaajat, jotka toiminnallaan, tavoitteillaan, arvoillaan ja asenteillaan vaikuttavat lasten elämään ja kehitykseen ja jotka tekevät lasten elämään vaikuttavia hallinnollisia ja muita päätöksiä. Tässä kategoriassa keskitytään aikuisten kykyyn vastata lasten tarpeisiin.

Ensimmäisessä ja toisessa kategoriassa moraaliseksi toimijoiksi hahmotetaan yksilöt. Kolmannessa kategoriassa kiinnostus kohdistuu yhteiskunnallisiin instituutioihin ja prosesseihin, kuten lakiin, politiikkaan, lääketieteeseen, mediaan ja liike-elämään. Yhteiskunnalliset instituutiot ja prosessit moraalisisina toimijoina koetaan lapsia kohtaan epäoikeudenmukaisina. Niiden hahmotetaan toteuttavan ja seuraavan usein vain omaa strategiaansa tai ohjelmaansa. Niiden katsotaan voivan usein halutessaan ottaa huomioon lasten hyvinvointikysymykset ja niihin saattaa sisältyä käytäntöjä, joissa pyritään aktiivisestikin edistämään lasten hyvinvointia, mutta niiden moraaliset periaatteet ja koodit katsotaan kuitenkin lopulta voitavan palauttaa tai todeta viittaavan enemmän tai vähemmän omaan lähtökohtaansa ja perustaansa.

Kirjan artikkeleista

Christine Piper selvittää sosiaalishistoriallisesta näkökulmasta viktoriaanisen moraalisen viitekehyksen, institutionalisoidun filantrooppisen toiminnan ja lainsäädännön syntä. Hänen mukaansa 1700- ja 1800-luvun motiivit kehittää köyhien vanhempien ja lasten moraalista ja henkilökohtaista vastuuta olivat uskonnolliset. Uskonnollisiin motiiveihin yhdistyivät vähitellen tieteen käsitykset

yhteiskunnan taloudellisesta ja yksilön kehityksestä. Keskeisiä vaikuttimia olivat käsitys perisyntisestä, lapsen viattomuudesta ja fyysisestä heikkoudesta sekä mahdollisuuksista vaikuttaa hänen kehitykseensä. 1800-luvun loppua kohden motiiviksi muotoutui sosiaalinen syllisydentunne. Lapsen perisynti ja laiskuus jne. ei ollut enää ainoa syy ongelmiin, vaan vaatimuksia ryhdyttiin kohdistamaan myös sosiaalisten ongelmien aiheuttajiin, kuten tehtaiden ja kaivosten omistajiin, yksinhuoltajiin, päiväkoteihin, joihin katsottiin tarvittavan valtion puuttumista. Vanhemmat nähtiin yhä enemmän sekä lasten että valtion vihollisina ja vapaaehtoisjärjestöt lasten pelastajina. Lapsiin kohdistuvan paahuuden paikallistaminen auttoi oikeuttamaan monenlaiset puuttumiset perheiden elämään. Nykypäivänä tällaisia moraalisia kampanjoita on Piperin mukaan jo niin monia, että poliitikkojenkaan ei enää ole helppo valita niiden väliltä.

Terry Carneyn poliittisen teorian näkökulma osin jatkaa Piperin tarkastelua, mutta poikkeaa ekletisyydessään muista teksteistä. Esiteltävänä ovat lyhyesti kansalaisliikkeet sekä lasten hyvinvointiin suunnatut ja vaikuttavat poliittiset ja juridiset valtiolliset mallit: sosiaalisen kansalaisuuden, sopimukseen perustuvan hyvinvointivaltion sekä postmodernin ja metodologisen kommunitarismin hyvinvointimallit. Carney lähinnä esittelee mallien seuraamuksia muun muassa lasten kansalaisuusasemalle ja oikeuksille hyvinvoinnin jaossa.

David Archardin mukaan lasten hyvinvointihankkeissa (Isossa-Britanniassa) on ensisijalla ollut lasten kaltoinkohtelun (*child abuse*, kaltoinkohtelu, hyväksikäyttö, pahoinpitely) paljastaminen ja poistaminen. Lasten kaltoinkohtelun/väkivallan käsite on kuitenkin kaikkea muuta kuin selvä. Archard käsittelee muun muassa *child abuse* -käsitteen kulttuurisia käyttötapoja sekä taipumusta laajentua ja inflatoitua käytössä. Käsitteen määritelmät ovat usein hyvin erilaisia ja usein yhteensopimattomia. Erilaisissa ohjelmissa ja tutkimuksissa ei osata sanoa mitä lopulta ollaan mittaamassa. Tämä on huomionarvoista, koska tämä lapsiin kohdistuvan väkivallan käsite sisältää jo itsessään valtavan evaluatiivisen voiman ja moraalisen veloitteen. Yhteiskunnassa käytetään määrittämättömästi resursseja erilaisiin lasten pahoinpitelyn ympärillä pyöriiviin interventioihin, mutta ei sen pohittamiseen, mitä kulloinkin itse asiassa pyritään estämään. Käsitteessä sekoittuu toisiinsa muun muassa ilmiön (yksilöllinen) vakavuus ja sen (yhteiskunnallinen) laajuus.

Ilan Katz puolestaan kysyy miten poikien ympärileikkauksesta on tullut moraalinen kysymys. Käytännöllisesti katsoen kaikki

muslimit, afrikkalaiset ja juutalaiset pojat ympärileikataan, ja näin on ollut vuosisadan alkupuolella suuren osan Iso-Britannian ja Yhdysvaltain poikienkin kohdalla. Onko näin laaja käytäntö siis moraalisesti tuomitavaa ja millä tavoin? Länsimaisen näkemyksen mukaan fyysisesti saa vahingoittaa vain lääketieteellisessä tarkoituksessa. Yksi jännitteen lähde on Katzin mukaan ollut tyttöjen ympärileikkaus. Perustelut teon tuomittavuudeksi on haettu (lääke)tieteestä. Katzin mukaan nykyisin melkein kaikki lasten elämän eri osa-alueet, ja myös toisten kulttuurien yrittäen saada tieteellisen tarkastelun kohteeksi. Vetoaminen (lääke)tieteellisiin perusteluihin pakottaakin Katzin mukaan kysymään, kenen moraalista on lopulta kyse. Erilaisten kulttuurien, kuten juutalaisten suorittaman poikien ympärileikkauksen tuomitseminen ulkoapäin on intellektuaalisesti ja käytännössäkin silkkaa laiskuutta. Katzin mukaan lasten suojelemisen länsimainen rationaliteetti ei kykene käsittelemään sellaisia riittejä kuin poikien ympärileikkaus. Esimerkiksi juutalaisyhteisössä pojan jättämättä ympärileikkaamatta voi merkitä käytännössä sitä, että lasta kohdellaan huonosti (abusive). Tietyin yhteisön sisältä katsottuna on kyse myös siitä, että vanhemmat joutuvat valitsemaan, jättääkö lapsi yhteisön ulkopuolelle vaiko vahingoittaa häntä, poikien ympärileikkaustapauksessa suhteellisen lievästi.

Marinos Diamantes nojaa hyvää vanhemmuutta koskevassa kirjoituksessaan Emmanuel Levinasin ajatukseen lapsesta. Diamantes käsittelee tämän avulla lasten hyvinvoinnin ja oikeuksien välistä eroa. Hyvä vanhemmuus on korostetun paternalistista ainakin siinä mielessä, että vanhempien lapsen kohdistama rakkaus ei ole vastaus lapsen objektiivisiin tarpeisiin. Rakkauden ei tule kerjätä kiitosta jälkikäteen. Sen ei tule keskittyä lapsen tulevaisuuden subjektina, jonakin, jota vanhemmat ovat luomassa. Niinpä lapsen oikeuksien kunnioituksen tulee sisältyä jo tähän yksisuuntaiseen suhteeseen, mutta tämän suhteen ei tule peittää yksisuuntaista luonnettaan. Mainittakoon, että Diamantesin mukaan myös hyvinvointivaltion ja lapsen suhteessa ongelma on hieman samankaltainen. Valtion suorittama tarveimputaatio ei ole sinänsä ongelma, vaan se, että valtio asettaa tämän yksisuuntaisen suhteen sisään tulevaisuuden velvoitteita, se odottaa tuottoa sijoitukselleen.

Alison Diduck käsittelee oikeudellisten instituutioiden taipumusta nähdä lapset joko kokonaan suojelusta riippuvaisina tai täysin kompetentteina. Hyvinvointi- ja oikeudelliset kysymykset nähdään hänen mukaansa erillisinä, ei samanaikaisina asioina. Oikeusistuimissa lasta ei nähdä ympäristös-

sään suhteessa tiettyihin olosuhteisiinsa. Hieman samaan tapaan kirjoittavat Judith Trowell ja Gillian Miles psykoanalyttisten psykoteroapioiden käytännöistä. Terapeuttien ammatillinen tehtävä on heidän mukaansa uppoutua potilaidensa sisäiseen maailmaan ja ratkaista potilaiden ongelmia näiden omien kokemusten logiikan avulla. Terapeutin on määriteltävä ja tuotava ongelmat esiin siten, että hän voi keskustella niistä lapsen ja perheen kanssa. Mutta terapeutille voi olla ongelmallista, jos hän joutuu muotoilemaan kokemukselliset ja yksilölliset tapahtumat ulkoisen maailman eli kokonaan toisenlaisen moraalijärjestelmän, usein oikeus- tunteiden tai muiden oikeuksia ja velvollisuuksia käsittelevien yhteiskunnallisten ja sosiaalisten järjestelmien yksiselitteisyyttä vaativien vastausten mukaisiksi. Teoksessa myös Andrew Cooper on huolissaan siitä, että päätöksentekijät ja oikeusistuimet eivät kykene käsittelemään monimutkaista ja ristiriitaista totuutta ja todellisuutta. Lasten hyvinvointia koskevissa asioissa, varsinkin oikeudellisten, käsitelyssä tarvittaisiin hänen mukaansa erityisasiantuntijoiden järjestelmä, joka kykenisi muotoilemaan lasten tarpeet institutionaalisen (laki)koneiston ymmärtämälle kielelle.

Wendy ja Rex Stainton Rogers kritisoivat Foucault'hon avulla sellaista lapsuuden seksuaalisuuden sensuroimista, jossa yksioikoisesti kielletään mahdollisuus, että lapsilla voisi olla seksuaalisia kokemuksia. Paradoksaalisesti oikeusistuimet tekevät kuitenkin jatkuvasti päätöksiä asioissa, joissa lapsilla on ollut seksuaalista käyttäytymistä. Lapsen seksuaalisuus on tukahdutettu. Tiukka moraalinen jako näkyy esimerkiksi siinä, että 15-vuotias voidaan nähdä häikäilemättömänä raiskaajana samalla kun toinen 15-vuotias voidaan nähdä täysin avuttomana uhrina ja suojelun kohteena suurin piirtein samankaltaisessa seksuaalisessa aktissa. Moralistit ovat Rogersien mukaan kyenneet luomaan lapsen kaikesta seksuaalisilta kokemuksilta suojelua tarvitsevana objektina ja samanaikaisesti hyljennettäväksi ne, jotka uskaltavat väittää, että lapsella voi olla seksuaalisia kokemuksia. Ja samanaikaisesti aikuiset käyttävät lapsia seksuaalisina objekteina mainoksissa ja muotimaailmassa täysin laillisesti ja ilman moralistien puuttumista.

Stephen Frosh käsittelee uskontojen, erityisesti uskonnollisen fundamentalismin kykyä tuottaa sääntöjä ja lakeja sekä uskontoa itseään. Frosh nostaa esiin fundamentalismin houkuttelevuuden fragmentoituneessa ja epävarmassa elämässä. Uskonto esittää varmuuksia, jollaisiin ihmisillä on tarve tarttua. Jokaisessa kulttuurissa on lapsen edun tultava ennen muun yhteisön etua vähintään tiettyssä minimisuhteessa, koska yhteisön

olemassaolo on muutoin uhattuna. Uskonnollisessa fundamentalismissa lasta ei kuitenkaan kasvateta vapaaksi ja vastuulliseksi, vaan yhteisöä varten. Frosh kaipaa sellaista kritiikkiä, joka kunnioittaa tätä uskonnolliselle yhteisölle ominaista tarvetta ylläpitää itseään, mutta joka rajoittaisi fundamentalistisen yhteisön sisäistä vallankäyttöä lapsia kohtaan. Froshin mukaan jotkut käytännöt voidaan pyrkiä osoittamaan vääräksi lapsia kohtaan esimerkiksi lääketieteellisesti. Osoittamalla jokin käytäntö tieteellisesti vääräksi, se pyritään osoittamaan epätarkoituksenmukaiseksi yhteisöä kohtaan.

Viimeisessä luvussa Daniel Monk tarkastelee koulun ja kasvatuksen kontekstissa ohjelmia, joita on suunnattu ns. käyttäytymishäiriöistä kärsiville lapsille ja nuorille. Ongelmalliseksi koetut lapset luokitellaan koulussa sen mukaan onko heillä tarvetta erityistukeen vai ovatko he niin häiritseviä, että heidät voidaan erottaa koulusta. Edelliset ovat kuntoutettavia, jälkimmäiset alistetaan kurinpitomenettelyyn alle. Tulkinnot johtaa mielivaltaisiin jaotteluihin, joissa Monkin mukaan kehityspsykologisesti ottaen samoista ongelmista kärsivät lapset jaotellaan niihin, jotka saavat hoitoa ja kuntoutusta, ja niihin joita rangaistaan.

Kirja antaa ajateltavaa yhteiskunnan instituutioihin, kuten poliittiseen päätöksentekoon, lakeihin ja oikeusistuimiin kätkeytyvistä lapsia, vanhempia, väestöryhmiä luokittelevista käytännöistä ja oletuksista sekä näiden käytäntöjen ja oletusten poliittisista ja historiallisista käyttötavoista ja muotoutumisesta. Moniaineisuusudesta ja –tasoisuudesta ammentava lukija löytää kirjasta jonkun verran ajatuksia ajankohtaisten kysymysten, kuten koulusta erottamista, lapsivaltuustoja tai nuorten huumetestausta koskevien käytäntöjen ja keskustelujen poliittisen ja moraalisen luonteen pohtimiseksi. Pieni ongelma kirjoituksissa on kuitenkin siinä, että jotkut niistä operoivat teoreettisella jottakäytännöllisellä tasolla, jolloin niiden lähtökohdat hahmottaa 'moraalisia ohjelmia' ovat joskus sekoittavalla tavalla erilaiset mikä tekee kirjasta hieman hajanaisen.

Heikki Suominen